

Dr hab. Jacek Górski
Muzeum Archeologiczne w Krakowie
31-002 Kraków, ul. Senacka 3
jgorski@ma.krakow.pl

Recenzja

osiągnięcia naukowego i istotnej aktywności naukowej dr. Jakuba Niebieszczkańskiego w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Pretendujący do stopnia naukowego doktora habilitowanego dr Jakub Niebieszczkański jest znanym i uznanym badaczem w środowisku prahistoryków, głównie zajmujących się neolitem, epoką brązu i wczesną epoką żelaza. Krótko był związany z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN - Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych w Poznaniu (2019 r.) a następnie z Wydziałem Archeologii UAM (od października 2019 r.). Od początku swojej drogi zawodowej konsekwentnie jest związany z tzw. archeologią środowiskową. Temu podporządkował swoje wykształcenie – licencjackie (2010) i magisterskie (2012) studia archeologiczne oraz podyplomowe studia z geologii (2012) i geoinformacji (2013). Na uwagę zasługuj również rozprawa doktorska obroniona z wyróżnieniem (2017). Również aktywność naukowa jest niezwykle konsekwentnie nakierowana na zagadnienia związane z przeszłością człowieka w kontekście różnorodnych relacji ze środowiskiem naturalnym. Tej problematyce Habilitant poświęcił większość swojej działalności na niwie nauki.

Recenzja składa się z czterech części, z których pierwsza zawiera zbiorczą ocenę dorobku naukowego dr. Jakuba Niebieszczkańskiego, druga koncentruje się na osiągnięciu habilitacyjnym, trzecia skupia się na pozostałej aktywności naukowej i organizacyjnej, a część czwarta zawiera wnioski.

I. Zbiorcza ocena dorobku

Całość dorobku naukowego obejmuje:

- 13 publikacji zgłoszonych w ramach osiągnięcia habilitacyjnego (zostaną ocenione w oddzielnej części);

- 2 monografie (jedna przed, druga po uzyskaniu stopnia doktora);
- 11 rozdziałów w monografiach naukowych (7 przed, 4 po uzyskaniu stopnia doktora);
- 25 artykułów (4 przed, 21 po uzyskaniu stopnia doktora)

Łącznie na dorobek autorski Habilitanta składa się 51 publikacji, w tym 39 po uzyskaniu stopnia doktora.

Za najważniejsze p. Niebieszczanski uznał 14 publikacji, które zostały wymienione w punkcie 7.2. *Wybrane pozostałe publikacje autora po otrzymaniu stopnia doktora...* Poza dwiema pozycjami (poz. a i m) są to teksty wieloautorskie. Odzwierciedlają one nie tylko główne kierunki zainteresowań, ale i fakt częstego zapraszania Habilitanta do współpracy przez naukowców z różnych środowisk. Oprócz macierzystego ośrodka poznańskiego, można wymienić badaczy z Białegostoku, Gdańska, Kielc, Krakowa, Rzeszowa oraz specjalistów z Węgier i Ukrainy. Poza trzema pozycjami (poz. h, k, m) wydanymi w języku polskim, pozostałe publikacje ukazały się w języku angielskim. Kilka prac zostało wydanych za granicą (np. poz. c, e, g). Są wśród nich artykuły opublikowane w czasopiśmie wysoko punktowanym (np. *Journal of Archaeological Science* – 140 pkt, *Sprawozdania Archeologiczne* – 100 pkt.).

Zakres tematyczny, chronologiczny i terytorialny tych prac jest szeroki i zróżnicowany. Autor uczestniczył w badaniach terenowych i opracowaniach gabinetowych w zespołach prowadzących nieinwazyjne badania geofizyczne i wykopaliskowe na różnych typach stanowisk obejmujących zasadniczo okres od neolitu (kultura pucharów lejowatych) po wczesną epokę żelaza. Ocena jakościowa zaprezentowanego dorobku, znaczącego również ilościowo, jest bardzo wysoka. Wśród 35 „głównych” prac znajdujemy wiele bardzo istotnych dla poznania archeologii, zwłaszcza epoki brązu. Uzupełniają one główne osiągnięcia badawcze.

Dwie z nich, w tym monografia, dotyczą doliny Anthemous w Grecji (poz. a i k), która to dolina jest przedmiotem bardziej szczegółowych studiów, ujętych jako jeden z elementów osiągnięcia. Zagranicznych badań na Węgrzech dotyczy raport z badań stanowiska Kakucs-Turján, co było również przedmiotem bardziej całościowych opracowań wykazanych w osiągnięciu (poz. l). Habilitant brał również udział w badaniach prowadzonych przez prof. Przemysława Makarowicza nad Dniestrem. Efektem tego były kolejne publikacje poświęcone

kopcom w Bukównej oraz geofizycznym i archeologicznym badaniom nad kurhanami z neolitu i epoki brązu na innych stanowiskach naddniestrzańskich (poz. g, j).

Publikacje dotyczące badań w Polsce również obejmują trzy różne regiony: Wielkopolskę oraz dorzecza Biebrzy i Sanu. Dwie prace dotyczą stanowisk kultury pucharów lejowatych z „prowincji” wielkopolskiej i nadsańskiej tej kultury (poz. b i f). Pierwsza z nich jest syntetycznym omówieniem odkryć grobowców typu kujawskiego, a druga jest interesującym omówieniem układów przestrzennych osady eneolitycznej badanej w ramach ratowniczych wykopalisk „autostradowych”. Autor, wykorzystując swój warsztat, uczestniczył też w nieinwazyjnych badaniach geofizycznych (poz. e, h, i, n), w tym prowadzonych na obszarach leśnych, czego efektem są kolejne publikacje zbiorowe. Warto podkreślić doświadczenie terenowe zdobywane na terenach leśnych – to obszary, które z pewnością są bardzo perspektywiczne jeśli chodzi o możliwości nowych odkryć oraz likwidację „białych plam” w naszej znajomości pierwotnej sieci osadniczej. Podobną uwagę można odnieść do obszarów dolin rzecznych badanych przez autora.

Niezwykle interesująca, a zarazem nowatorska jest publikacja poświęcona rzadko poruszanemu tematowi (ze względu na minimalną liczbę źródeł), jakim jest sztuka naskalna na naszych ziemiach (poz. d). Identyfikacja i omówienie tzw. *cup marks* zwłaszcza w odniesieniu do środkowej epoki brązu, otwiera nowe horyzonty na zagadnienie zwyczajów funeralnych społeczności mogiłowych. Może również skierować uwagę podczas badań terenowych na nową kategorię źródeł. W kategoriach nowatorskich, otwierających nowe horyzonty badawcze jest również publikacja, będąca, co prawda, dopiero wstępnym raportem poświęconym odkryciom tzw. „fortec na bagnach” w dolinie Biebrzy (poz. c). Fortyfikacje o nieznanym przeznaczeniu są datowane na VIII-V w. p.n.e. Ich odkrycie było dużym zaskoczeniem, a projekt prowadzony przez Muzeum Podlaskie w Białymstoku uzyskał nagrodę Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W małym stopniu Habilitant zajmuje się stroną tradycyjnego źródłoznawstwa archeologicznego (poz. m).

Powyższą listę uzupełnia jeszcze kilka prac opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora. Została ona zamieszczona w punkcie II *Wykaz aktywności naukowej albo artystycznej*. W całym opublikowanym dorobku widać wyraźnie, że Habilitant znakomicie wykorzystuje swoją unikatową specjalizację. Godny uwagi jest też fakt dużego zaangażowania w prace terenowe w różnych strefach i współpracy również z archeologami z

mniejszych ośrodków. Z pewnością ze względu na swoją fachowość jest często zapraszany, jako ceniony współpracownik, do prac w różnych zespołach badawczych.

Z powyższej, skrótowej prezentacji działalności naukowej dra Jakuba Niebieszczkańskiego wynika, że Jego aktywność na arenie krajowej i międzynarodowej, obejmująca rozległą tematykę chronologiczną i terytorialną nie budzi żadnych zastrzeżeń jako podstawa przewodu habilitacyjnego.

II. Ocena osiągnięcia badawczego

Jako osiągnięcie badawcze (habilitacyjne) dr Jakub Niebieszczkański zgłosił cykl 13 różnorodnych prac. Zostały one zestawione pod wspólnym tematem **„Geoarcheologia i archeologia środowiskowa jako narzędzie poznania aktywności osadniczej i obrzędowej społeczności neolitu i epok metali w wybranych regionach Europy”**.

W tej grupie, z formalnego punktu widzenia, możemy, za autorem, wyróżnić publikacje przyporządkowane do czterech obszarów próbnych:

- dolina Samicy reprezentująca północne pojezierza Europy środkowej (publikacje z poz. 2-4),
- mikroregion Kakucs-Turján w dolinie środkowego Dunaju będący powierzchnią próbną dla Kotliny Karpackiej (publikacje z poz. 5-7),
- dorzecze górnego Dniestru jako obszar pogranicza Europy środkowej i wschodniej (publikacje z poz. 8-10),
- dolina rzeki Anthemous (północna Grecja – rejon Salonik) jako obszar próbny dla południowej części Półwyspu Bałkańskiego (publikacje z poz. 11-13).

Publikacja z poz. 1 stanowi wyraz międzynarodowego uznania dla autora i określa Jego wysoką pozycję w środowisku. Współredakcja wydania specjalnego *Journal of Archaeological Science* poświęconego geoarcheologii epoki brązu jest z pewnością wielkim osiągnięciem. Sam tekst (poz. 1) jest jednostronicowym wstępnym artykułem otwierającym tom i, moim zdaniem, nie powinien zostać włączony do listy jednotematycznych osiągnięć. Z pewnością natomiast wymaga wysokiej oceny w części dotyczącej zaangażowania organizacyjnego Habilitanta.

Wszystkie zgłoszone do osiągnięcia prace, z wyjątkiem dwóch (poz. 4 i 7), zostały opublikowane, w czasopiśmie o wysokiej punktacji - od 100 (poz. 11) do 200 punktów (poz. 8), zwykle 140 punktów. Poza tymi artykułami, w skład osiągnięcia wchodzi dwa rozdziały w monografiach. Świadczy to z pewnością o wysokiej jakości zaprezentowanych publikacji i oryginalnej problematyce, co zdecydowało o przyjęciu tekstów do renomowanych czasopism.

Wszystkie prace są opublikowane we współautorstwie. Nie jest to naganne, a fakt ten należy traktować jako swego rodzaju *signum temporis*. Jedną z cech współczesnej nauki, w tym również archeologii (w przeciwieństwie do wielu innych nauk humanistycznych), jest to, że bywa uprawiana w zespołach badawczych, czego efektem są właśnie wieloautorskie publikacje. Łączna objętość zgłoszonego osiągnięcia wynosi nieco ponad 200 stron, co jest zbiorem mniejszym niż standardowa monografia habilitacyjna. Habilitant nie zamieścił też wymaganych oświadczeń współautorów o wkładzie w autorstwo poszczególnych artykułów. Dołączył natomiast oświadczenie, w którym wytłumaczył powody takiego stanu rzeczy. Zadziwiający jest przy tym brak wiary p. Niebieszkańskiego w możliwość uzyskania takich oświadczeń od współautorów – „specjalistów w różnych dziedzinach i dyscyplinach, pracujących w różnych instytucjach naukowych rozsianych po całym świecie” (cytat z zał. 5). Argument jest mało trafiony, bo przecież ten fakt nie przeszkodził Habilitantowi współpracować przy podjęciu prac analitycznych i napisaniu artykułów znaczących pod względem merytorycznym. Wydaje się, że możliwość bezpośrednich kontaktów drogą elektroniczną jest okolicznością sprzyjającą kontaktom, czego Habilitant jest doskonałym przykładem. Wymóg określenia wkładu pracy w publikacje wieloautorskie został jednak poniekąd spełniony, ponieważ pod zał. 5 dołączono krótką, ale satysfakcjonującą notkę o wkładzie autora do każdego artykułu. *Nota bene* w ostatnim zdaniu oświadczenia jest zawarta informacja, że autoreferat jest załącznikiem 3. W mojej wersji dokumentów, które otrzymałem do recenzji, nie ma załącznika 3, choć rozumiem, że autoreferat niewątpliwie jest dołączony.

Recenzent, przed rozpoczęciem właściwej oceny, powinien również odnieść się do podniesionej wyżej, małej objętości przedstawionej do oceny pracy. Tradycyjnie uznaje się, że monografia powinna liczyć 300-400 stron, a w przypadku prezentacji zbioru tekstów jednotematycznych, objętość zgłoszonych prac powinna być temu równoważna. Inaczej jest w przypadku oceny dorobku p. J. Niebieszkańskiego. Należy zastosować inne kryteria, bardziej przynależne naukom o ziemi naukom przyrodniczym. W takim ujęciu

zaprezentowane do oceny osiągnięcie jest zupełnie wystarczające. Znając realia publikacji w czasopiśmie wysokiej rangi – konieczna oryginalność, wysoki poziom merytoryczny i skondensowany sposób przekazu – nie należy się dziwić ograniczonej objętości. W tym kontekście poddawany ocenie dorobek autora jest godny uznania i wystarczający.

Ocenę merytoryczną wypada rozpocząć od zdefiniowania zakresu tematycznego: *Geoarcheologia i archeologia środowiskowa jako narzędzie poznania aktywności osadniczej i obrzędowej społeczności neolitu i epok metali w wybranych regionach Europy*. Zamysłem autora było zaprezentowanie zróżnicowanych metod wchodzących w skład arsenału archeologii środowiskowej oraz przedstawienie efektów ich stosowania w badaniach nad różnymi społecznościami w wybranych częściach Europy. W ramach względnych systemów periodyzacji, praca dotyczy neolitu (wraz z eneolitem), epoki brązu i żelaza. W chronologii bezwzględnej autor przedstawił badania od VII do połowy I tysiąclecia p.n.e., choć zazwyczaj dotyczyły one III i II tysiąclecia p.n.e. Zakres chronologiczny poszerza zdecydowanie „projekt grecki” i wczesne datowanie tamtejszego neolitu. Generalnie rzecz biorąc, tytuł jest adekwatny do przedstawionej problematyki.

Niżej zostaną zrecenzowane prace przedstawione do osiągnięcia w uporządkowanej kolejności zaproponowanej przez Habilitanta.

a/ Obszar I – Północne pojezierza Środkowej Europy – dolina Samicy w środkowej Wielkopolsce i osada obronna z wczesnej (kultura unietycka) i późnej (łużyckie pola popielnicowe) epoki brązu w Bruszczewie (II i pierwsza połowa I tys. p.n.e.) – recenzent zachował pisownię wielkich liter zgodnie z autoreferatem.

Habilitant przedłożył trzy publikacje (poz. 2-4) dotyczących interdyscyplinarnych badań na słynnym, obronnym stanowisku w Bruszczewie, którego przynależność kulturowa nie jest do końca zdefiniowana. Badania przeprowadzone przez J. Niebieszkańskiego były niejako kontynuacją szerszego, polsko-niemieckiego projektu weryfikacyjnych i uzupełniających badań terenowych na tym stanowisku realizowany przez prof. prof. Janusza Czebreszuka i Johanna Müllera. Habilitant na badania uzyskał finansowanie z grantu NCN, co umożliwiło przeprowadzenie niezwykle interesujących badań terenowych w otoczeniu osady w Bruszczewie. Ważnym odkryciem, przy zastosowaniu narzędzi GIS i LIDARu, było odkrycie wyniesienia w dolinie Samicy, nad którą leży stanowisko (poz. 2). Wyniosłość była związana z działalnością akumulacyjną wód płynących pod lodowcem. Było ono pierwotnie

wyspą na nieistniejącym obecnie jeziorze. W wyniku podjętych badań magnetometrycznych ujawniono szereg anomalii o charakterze antropogenicznym. Szczegółowe badania powierzchniowe pozwoliły odkryć ceramikę kultury łużyckiej (łużyckich pól popielnicowych w terminologii stosowanej przez autora) pozostałości osadnictwa wczesnobrązowego, synchronicznego z funkcjonującą osadą obronną. Sekwencja ta została potwierdzona przez datowanie radiowęglowe. Niewątpliwie wskazane wyżej odkrycia są niezwykle istotne – odkryto nowy element „pierwotnego” krajobrazu, który był wykorzystywany przez mieszkańców Bruszczewa w starszym okresie epoki brązu oraz odkryto nowe stanowisko związane z kulturą łużycką. Odkrycia są też poważnym przyczynkiem do problematyki wykorzystywania wysp na jeziorach.

W kolejnej pracy Habilitant (z zespołem) zajął się problemem zasięgu jeziora, na którym zlokalizowano osadę będącą wyspą oraz konsekwencjami zmiany linii brzegowej dla osadnictwa z wczesnego okresu epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (poz. 3). Materiał do wieloaspektowych badań uzyskano przeprowadzając serię planowo rozmieszczonych wierceń. Na tej podstawie ustalono zasięg jeziora (pow. ok. 60 ha) oraz przeprowadzono analizy: palinologiczną, makroszczątków, diatomologiczną i geochemiczną. Szczególnie interesujące okazały się wnioski o transgresji jeziora we wczesnym okresie epoki brązu. Wniosek ten jest zbieżny z odkrytą podczas nowych badań terenowych (J. Czebreszuk, J. Müller 2015 (Ed.) *Bruszczewo III: The settlement and fortification in the mineral zone of the site*. Studien und zur Archäologie in Ostmitteleuropa 13, Poznań-Bon) konstrukcją chroniącą przed rozmyciem brzeg cypla z osadą obronną. Trudności interpretacyjne, na które wtedy napotkano, zyskały wyjaśnienie. Ostatecznie wzrost poziomu lustra wody spowodował opuszczenie obronnego osiedla. Ważnym wnioskiem było też optymalne, z punktu widzenia obrońców, usytuowanie grodziska. Okazało się również, że analogicznego podniesienia się poziomu jezior nie zanotowano w innych jeziorach w środkowej Europie i w Alpach. Autorzy publikacji wysnuli wniosek, że specyficzna sytuacja w zbiorniku „bruszczewskim” miała podłoże antropogeniczne związane z wylesieniem terenu. Dość niespodziewanym wnioskiem, przynajmniej dla laika, jest fakt, że zwilgotnienie klimatu u schyłku epoki brązu i wczesnej epoki żelaza nie miało wpływu na podniesienie się poziomu wód, albo przynajmniej ich stabilizację. Po roku 800 zbiornik zaczął się wypłycać i zarastać.

Trzecia publikacja (poz. 4) została opublikowana w okolicznościowym wydawnictwie z okazji stulecia archeologii akademickiej w Poznaniu (rozszerzona wersja angielskojęzyczna wydana w 2021 r.). Jakub Niebieszcański skoncentrował się w nim na omówieniu pożytków

płynących z uprawiania geoarcheologii i przedstawieniu stosowanych metod, na przykładzie badań w Bruszczewie. Pod względem formalnym, publikacja ta niewiele wnosi do stanu wiedzy na temat przeprowadzonych badań i ich wyników. Należy jednak wziąć pod uwagę, że czasowo wyprzedzała pojawienie się publikacji omówionych wyżej (poz. 2 i 3).

Powyższe badania stanowią *novum* w problematyce „bruszczewskiej” ponieważ zostały opublikowane już po ukazaniu się tomów monograficznych. Z pewnością zastosowanie metod badawczych i analitycznych skoncentrowanych w otoczeniu obronnej osady w Bruszczewie przyniosło interesujące efekty wzbogacające naszą wiedzę o tym stanowisku i zasługują na wielką uwagę nie tylko ze względu na efekty, ale i możliwości aparatu naukowego stosowanego przez Jakuba Niebieszczęńskiego.

b/ Obszar II – Kotlina Karpacka – Dolina środkowego Dunaju i mikroregion osadniczy Kakucs-Turján ze środkowej epoki brązu (pierwsza połowa II tys. p.n.e., kultura Vatia) – recenzent zachował pisownię wielkich liter zgodnie z autoreferatem.

Wyniki badań w mikroregionie osadniczym kultury Vatia, określonym jako Kakucs-Turján (Węgry), nie były tak spektakularne, jak w przypadku okolic Bruszczewa. Habilitant był głównym wykonawcą w granic M. Jaegera, w którym rozpoznawano tell w dolinie Dunaju. Środowisko wielkich dolin rzecznych, mających dużą dynamikę, nie petryfikuje długotrwałych efektów kumulacji różnorodnego materiałów przydatnych do badań poszerzających wnioski z samych wykopalisk. Dlatego J. Niebieszczęński skoncentrował się na analizie samego stanowiska. W pierwszym etapie przeprowadził standardowe badania geofizyczne mające ustalenie zasięgu stanowiska i wykryciu wewnętrznych struktur oraz stwierdzeniu obronnego charakteru stanowiska. W kolejnym etapie pobrano próbki z obiektów uznanych za domostwa oraz z przestrzeni między nimi. Oryginalnym pomysłem było badanie uziarnienia próbek pobranych z wnętrza chat oraz pustych przestrzeni poza strukturami mieszkalnymi (poz. 5 i 6). Wzmocniło to znacznie interpretację obrazu uzyskanego w wyniku badań geofizycznych. Bardzo interesujący jest wniosek wynikający z analizy zawartości niektórych pierwiastków w badanych próbkach. Autor uznał, że ich koncentracja przed chatami wskazuje na koncentrację głównej aktywności wytwórczej mieszkańców osiedla przed wejściem do domu. Tam też koncentrowały się ruchome źródła archeologiczne. Wnioski te, wobec niewielkiego zakresu przeprowadzonych prac

wykopaliskowych, były bardzo ważne w procesie interpretacji stanowiska i zostały wykorzystane w wydanej monografii stanowiska, rok wcześniej niż wymienione wyżej artykuły (poz. 7).

c/ Obszar III – Pogranicze Europy Środkowej i Wschodniej – Krajobrazy kurhanowe z neolitu (kultura ceramiki sznurowej) i środkowej epoki brązu (kultura komarowska) w Dolinie Dniestru oraz jego dorzeczy (III i pierwsza połowa II tys. p.n.e.) – recenzent zachował pisownię wielkich liter zgodnie z autoreferatem.

Jakub Niebieszczński był również członkiem zespołu badawczego UAM prowadzącym, pod kierunkiem prof. Przemysława Makarowicza, rozpoznanie kurhanów w dorzeczu górnego Dniestru, na Ukrainie. Przedmiotem badań były tamtejsze kopce datowane na czasy kultury komarowskiej, ale również starsze, związane z kulturą ceramiki sznurowej. Lessowe środowisko wyżynne nie oferuje wielu możliwości z zakresu badań paleoprzyrodniczych. Jako uczestnik ekspedycji Habilitant był odpowiedzialny w dużej mierze za: (i) opracowania przestrzenne w oprogramowaniu GIS dotyczące lokalizacji kopców i (ii) rozpoznanie geofizyczne struktur podkurhanowych i przestrzeni między kopcami.

Pierwsze zagadnienie zostało gruntownie omówione w publikacji nr 8 w wykazie osiągnięć. Zlokalizowano i umiejscowiono na mapach kilkaset znanych i nowoodkrytych kopców ze schyłku neolitu i z epoki brązu. Stało się to podstawą do określenia reguł ich usytuowania w terenie. Posadowienie kopców na kulminacjach wysoczyzn, zgodne z ich przebiegiem, jest od dawna wiadome. Zanotowano układy liniowe, lub w przypadku mniejszych form terenowych, ich mniej lub bardziej koncentryczne układy. Analizowano też widoczność kopców ze strefy dolin rzecznych oraz jedynej znanej osady kultury komarowskiej. Od dawna przypuszczano, że kopce te musiały być widoczne w terenie, np. z miejsc zamieszkania. W związku z tym niezwykle ważnym wnioskiem, również w szerszym wymiarze terytorialnym, były badania paleoglebowe próbek spod nasypów badanych kurhanów, wskazujące na stepowanie terenu w środkowej epoce brązu. Wskazuje to na możliwość istnienia w omawianym czasie otwartych terenów, co umożliwiało obserwowanie kopców z dużej odległości.

W trakcie kilkuletnich badań w dolinie górnego Dniestru, przerwanych niestety przez pandemię COVID-19 a następnie przez agresję Rosji na Ukrainę, J. Niebieszczanski zajął się również badaniami nieważnymi niektórych obiektów (poz. 9 i 10). Kurhany kultury komarowskiej mają skomplikowaną strukturę wewnętrzną, często ze spalonymi konstrukcjami drewnianymi. Z tego powodu różnią się one od analogicznie wyglądających starszych kopców ze schyłku neolitu. Różnice te znalazły wyraz w anomaliach widocznych w obrazach geofizycznych.

W powyższych artykułach częściowo wykorzystano wyniki badań opublikowanych wcześniej w monumentalnym katalogu zweryfikowanych i nowoodkrytych kurhanów w dorzeczu górnego Dniestru (P. Makarowicz, I. Kochkin, J. Niebieszczanski, J. Romaniszyn, M. Cwaliński, R. Staniuk, H. Lepionka, I. Hildebrandt-Radke, H. Panakhyd, Y. Boltryk, V. Rud, A. Wawrusiewicz, T. Tkachuk, R. Skrzyniecki, C. Bahyrycz, *Catalogue of Komarów Culture Barrow Cemeteries in the Upper Dniester Drainage Basin (former Stanisławów province*, Poznań 2016).

d/ Obszar IV – Południowe Bałkany w strefie Morza Egejskiego – Dolina Anthemousa w północnej Grecji i badania sieci osadniczej z neolitu i epoki brązu (VII-II tys. p.n.e.) – recenzent zachował pisownię wielkich liter zgodnie z autoreferatem.

Ostatnim terenem badawczym prezentowanym przez Habilitanta była dolina Anthemousa, w północnej Grecji, znana z osadnictwa neolitycznego i tellowych osiedli z epoki brązu, znanych głównie z badań powierzchniowych. Przeprowadzone badania geoarcheologiczne przyniosły szereg istotnych odpowiedzi na pytania dotyczące charakteru i uzupełnienia obrazu osadnictwa prahistorycznego w tamtej strefie oraz jego wpisanie w zarys przekształceń najbliższego otoczenia badanych stanowisk. W przypadku badanego terenu J. Niebieszczanski zastosował szerszy arsenał środków niż dla dwóch wyżej omówionych obszarów próbnych, co wynikało ze specyfiki terenu.

Podstawowy zasób źródeł pochodził z badań stanowiska Nea Raedestos – tellowego osiedla z epoki brązu. W trakcie badań powierzchniowych, potwierdzonych następnie przez tomografię elektrooporową, że koncepcje o wykluczaniu się przestrzennym osadnictwa neolitycznego i z epoki brązu, przynajmniej na badanym stanowisku nie potwierdziły się. Na miejscu młodszego tellu zanotowano starsze osadnictwo ze środkowego neolitu (poz. 12). Na

podstawie niezaburzonych rdzeni z wierceń autor pokusił się również o rekonstrukcję pierwotnego krajobrazu w okolicy stanowiska (poz. 11). Okazało się, że czynnikiem zmieniającym jego otoczenie był aktywny uskoki tektoniczny, wzdłuż którego teren systematycznie zapadał się powodując jednocześnie odsuwanie się koryta rzeki od stanowiska. Miało to wpływ na stosunki wodne, będące istotnym elementem warunkującym istnienie osadnictwa, w tym zbiornika będącego prawdopodobnie starorzeczem rzeki Anthemous. Ustalenia te, włącznie z analizą palinologiczną potwierdzającą znaczącą antropopresję w okolicy stanowiska, są niezwykle istotne dla poznania historii zasiedlenia omawianej części doliny i warunków funkcjonowania grup ludzkich w tym regionie.

Bardzo ciekawe jest też opracowanie dotyczące tellu Gona, położonego przy deltowym ujściu rzeki do końcowej części zatoki Temajskiej w rejonie Salonik. Przeprowadzono tam badania geofizyczne oraz pobrano rdzenie do badań sedymentologicznych i malakologicznych. Bardzo interesujące są zwłaszcza zagadnienia związane ze zmianą linii brzegowej w wyniku transgresji i regresji morskiej, co częściowo warunkowało istnienie i rozwój osadnictwa w strefie litoralnej. Wyniki tych obserwacji pokrywają się z ustaleniami dokonanymi w środkowym odcinku doliny. Ciekawe w przyszłości byłoby też wpisanie tych obserwacji w szerszy kontekst dotyczący wahań poziomu wody w basenie Morza Śródziemnego.

W konkluzji należy stwierdzić, że J. Niebieszczanski w 13. artykułach zgłoszonych jako osiągnięcie, wykazał umiejętność zastosowania różnorodnych rozwiązań badawczych w ramach geoarcheologii i ich przydatność do rozwiązywania niektórych problemów osadnictwa pradziejowego. Mają one wielkie znaczenie dla analizowanej problematyki i poszerzają katalog problemów możliwych do rozwiązania jedynie przy pomocy zaproponowanych metod.

III. Pozostała aktywność naukowa i organizacyjna

Jakub Niebieszczanski jest naukowcem niezwykle aktywnym nie tylko w sferze publikacji, ale i szeroko rozumianej aktywności naukowej i organizacyjnej. Źródłem Jego sukcesów naukowych jest aktywny udział w życiu środowiska oraz umiejętność pozyskiwania środków finansowych na działalność i wkomponowywania swoich kompetencji w zakresy badawcze realizowanych projektów przez innych archeologów. Ze względu na unikatową

specjalizację jest chętnie zapraszany do zespołów badawczych realizujących ciekawe poznawczo projekty. W związku z tym, jest częstym uczestnikiem i wykonawcą w grantach (9 przed i 8 po uzyskaniu stopnia doktora). Ma na swoim koncie również kierowani projektami naukowymi (po jednym przed i po „doktoracie”). Jest częstym uczestnikiem konferencji. Habilitant przedstawił spis 17 najważniejszych wystąpień, z których 10 wygłosił za granicą (Francja, Grecja, Hiszpania, Niemcy i Węgry).

Przejawem aktywności i kreatywności Habilitanta jest też organizacja sesji naukowych w ramach konferencji na *Annual Meeting of the European Association of Archaeologists* w Kilonii i Barcelonie (pkt. 6, poz. i, k). Przyjmuje też zaproszenia do wygłaszania bardziej popularno-naukowych odczytów (pkt. 6, poz. f), promuje działalność naukową w mediach tradycyjnych i elektronicznych (pkt. 6, poz. c, d, e, h). Niepotrzebnie powtórzono niektóre pozycje w części „Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę” i 7.3 „Wybrane wystąpienia konferencyjne po otrzymaniu stopnia doktora... i nie wchodzące w poczet głównego osiągnięcia” (pkt. 6b i 7.3b). Poświęca również czas na działalność społeczną. Pełni funkcję Sekretarza Krajowego Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach oraz Sekretarza Stowarzyszenia Archeologii Środowiskowej.

Pan Niebieszczanski angażuje się również w działalność macierzystej placówki organizując dodatkowe zajęcia praktyczne, poza programem dydaktycznym, dla studentów archeologii związane z „archeologią leśną” oraz dotyczącą zastosowania wierceń udarowych w terenowych badaniach archeologicznych. Jest opiekunem Koła Naukowego Studentów Archeologii Wydziału Archeologii UAM. Za swą działalność był wielokrotnie nagradzany przez Rektora UAM.

Niniejsza część wskazuje, że Habilitant jest wyraźnie skoncentrowany na pracy naukowej i jej organizacji. Ilość wykazanej aktywności na rzecz zatrudniającej Go jednostki nie jest może imponująca, ale należy zauważyć, że jest jej pracownikiem dopiero od roku akademickiego 2019/2020.

IV. Wnioski

Formułując ogólną ocenę „habilitacyjnego” osiągnięcia naukowego wypada stwierdzić, że:

1. Jest ono zbiorem różnych prac, które układają się w spójną całość, zgodną z tytułem osiągnięcia (można uznać, że fakt ten rekompensuje brak monografii).
2. W zgłoszonych publikacjach zademonstrowano przegląd metod geoarcheologicznych, które umożliwiają wgląd w zagadnienia i problematykę niemożliwą do odtworzenia przy pomocy innych sposobów.
3. Dorobek ten reprezentuje nowatorskie nurty w archeologii (geoarcheologia i archeologia środowiskowa) wykorzystujące metody znane z nauk przyrodniczych i „technicznych”, a wzbogacających bazę wiedzy tradycyjnej archeologii kulturowo-historycznej.
4. Dorobek jest nowatorski i oryginalny w polskim piśmiennictwie archeologicznym i wyraźnie różni się od opracowań geologicznych, geomorfologicznych i przyrodniczych pisanych przez specjalistów, w które wzbogacane są monograficzne opracowania prahistoryczne.
5. Na podkreślenie zasługuje w pełni interdyscyplinarny charakter prac planowanych i pisanych z pełnym zrozumieniem nie tylko dla rozwiązania konkretnych problemów archeologicznych, ale i wzbogacających wiedzę o unikatowe obserwacje. Jest to zrozumiałe zważywszy, że Habilitant jest archeologiem. Jest to olbrzymia korzyść dla wszystkich współpracujących z p. Niebieszcząnskim.
6. Zaprezentowane prace są najlepszym przykładem nowoczesnego sposobu uprawiania nauki na pograniczu dyscyplin, na poziomie mikroregionalnym i nakierowane na rozwiązanie konkretnych problemów. Pewną słabością jest brak ujęć syntetycznych i monograficznych. Lukę tę częściowo może wypełnić duże opracowanie poświęcone pierwotnym krajobrazom i prahistorycznemu osadnictwu w dolinie Anthemous (pkt. 7.2, poz. 1).
7. Daje się zauważyć poszerzenie zakresu chronologicznego, terytorialnego i tematycznego podejmowanych problemów badawczych w porównaniu z dorobkiem sprzed obrony dysertacji doktorskiej. Świadczy to o dojrzałości badawczej Habilitanta budującego systematycznie swoją pozycję naukową i systematycznie dbającego o własny rozwój.

Wymienione wyżej osiągnięcia badawcze dobrze korespondują z wysoką oceną całości dorobku naukowego i działalności organizacyjnej (ze szczególnym uwzględnieniem działań związanych z organizacją sesji, pozyskiwaniem środków zewnętrznych oraz inspirowaniem do podejmowania wspólnych opracowań przez zespoły badawcze). Trzeba zatem stwierdzić,

że wypełniają one definicję znaczącego osiągnięcia badawczego, istotnego w postępowaniu habilitacyjnym. Dlatego też biorąc to pod uwagę, wnoszę o przyjęcie uchwały o nadaniu doktorowi **Jakubowi Niebieszczańskiemu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie archeologia.**

Kraków, 6 VIII 2023 r.

VIDI DECANUS

DZIEKAN
Wydziału Archeologii
prof. dr hab. Andrzej Michałowski